

(Πλην Αττικής:)'Εκταση: 21.010 τ. χλμ. Κάτοικοι: 931.940

Η υπερτροφική ανάπτυξη της Αττικής έγινε αιτία να την αποσπάσουν διοικητικά από τον λοιπό κορμό της Στερεάς Ελλάδας που, γεωγραφικά, απλώνεται από το Ιόνιο ως το Αιγαίο, περιλαμβάνει και την Εύβοια και αποτελεί το στέρεο βάθρο πάνω στο οποίο στηρίζεται, στον χάρτη, η υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα. Αυτό το μεγάλο κομμάτι γης με την τόσο διαφορετική στα επί μέρους τμήματά του ανάπτυξη, ονομάστηκε Στερεά Ελλάδα μετά την επανάσταση του 1821 ως διάκριση από τα δυο άλλα τμήματα (Πελοπόννησος, Νησιά) που συναποτελούσαν το νεαρό ελληνικό κράτος. Αρχικά, ονομαζόταν Κεντρική ή Μέση Ελλάδα με όχι πάντα σαφή κι όχι πάντα ίδια τα βόρεια σύνορά της. Με τους Δελφούς Ομφαλό της Γης, ήταν το χωνευτήρι των λαών, μέσα από τους οποίους ξεπήδησε το έθνος των Ελλήνων. Στα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας κατέληξε να προσδιορίζει την περιοχή που οι Τούρκοι ονόμαζαν Ρούμελη (Rumili) που σήμαινε «χώρα των Ρουμ» (των Ρωμαίων, των Ρωμιών).

Την ονομασία αυτή προκάλεσαν οι Βυζαντινοί που ονόμαζαν Ρωμανία την αυτοκρατορία τους. Με τη λέξη «Ρούμελη», οι Οθωμανοί εννοούσαν αρχικά ολόκληρο το βυζαντινό κράτος. Μετά, τα υπό Έλληνες εδάφη (αυτοκρατορία Νίκαιας κ.λπ.). Αργότερα, το σύνολο των ηπειρωτικών ευρωπαϊκών κτήσεων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, εκτός από τις παραδουνάβιες ηγεμονίες και την Βοσνία.

Στα μέσα του ΙΖ' αιώνα, η «Ρούμελη» ήταν χωρισμένη σε είκοσι «σαντζάκια» και απλωνόταν από τα βόρεια της σημερινής Αλβανίας και της Ανατολικής Θράκης ως και την Πελοπόννησο. Με την πάροδο του χρόνου, η ονομασία «Ρούμελη» περιορίστηκε να ορίζει την περιοχή που σήμερα (μαζί με την Αττική) καλύπτεται από τον όρο Στερεά Ελλάδα.

Η περιοχή κατοικήθηκε από την Παλαιολιθική ακόμα εποχή αλλά οι κάτοικοί της πορεύτηκαν χωριστά στον χρόνο. Οι ορεινοί όγκοι που την χαρακτηρίζουν, αποτέλεσαν εμπόδιο στην άνετη επικοινωνία του πληθυσμού με αποτέλεσμα την ανάπτυξη χωριστής κατά περιοχές πολιτιστικής δράσης:

Όταν ο Ορχομενός αποτελούσε την πλουσιότερη (μαζί με τις αιγυπτιακές Θήβες) περιοχή του κόσμου, στη δυτική Στερεά η φτώχεια και η στέρηση ήταν χαρακτηριστικές της εκεί ζωής. Κι όταν ήταν η εποχή που κλέφτες κι αρματολοί στη Δυτική Στερεά τραγουδιόνταν

ότι είναι «όλοι ντυμένοι στο φλουρί, κάθονται και τρων και πίνουν και την Άρτα φοβερίζουν», στην ανατολική Στερεά ελάχιστοι μπορούσαν να νιώθουν ελεύθεροι.

Ο πληθυσμός της Στερεάς Ελλάδας και της Εύβοιας, εξαιρώντας την Αττική, μετρήθηκε στους 931.942 κατοίκους (απογραφή 2001).

Οι οροσειρές που απλώνονται στα εδάφη της αποτελούν, ως επί το πλείστον, προέκταση των ορεινών όγκων που ορθώνονται στην Ήπειρο. Στο δυτικότερο τμήμα της Στερεάς τα όρη της Ηπείρου αναφαίνονται ύστερα από την τάφρο του Αμβρακικού στην επαρχία της Βόνιτσας, όπου σχηματίζουν τα Ακαρνανικά Όρη (Υψηλή Κορυφή, 1.589 μ.). Από τον νοτιοανατολικό μυχό του Αμβρακικού ως τις ακτές του Πατραϊκού Κόλπου το έδαφος της Αιτωλοακαρνανίας τέμνεται από την Αιτωλοακαρνανική λεκάνη (όπου βρίσκεται η λίμνη Αμβρακία) που διευρύνεται στον κάτω ρου του Αχελώου ποταμού σχηματίζοντας την πεδιάδα του Μεσολογγίου και την πεδιάδα του Αγρινίου. Εκεί βρίσκονται οι λίμνες της Τριχωνίδας και της Λυσιμαχίας. Ανατολικά της Αιτωλοακαρνανικής λεκάνης και του Αμβρακικού κόλπου, τα όρη της Ηπείρου συνεχίζονται στο Μακρυνόρος (1.520 μ.), στον Θύαμο (892 μ.) και στα όρη του Βάλτου. Ο Τυμφρηστός, τα Βαρδούσια, η Οίτη και η Γκιώνα κατευθύνονται προς τη Φθιώτιδα και τη Φωκίδα.

Ο δασόφυτος ευρυτανικός Τυμφρηστός (Βελούχι, 2.315 μ.) είναι ο υδροκρίτης της Ανατολικής και της Δυτικής Στερεάς. Στις χαμηλότερες κορφές του, στο Μαυριλιώτικο βουνό, αναβρύζουν οι πρώτες πηγές του Σπερχειού (Αλαμάνα) που διαρρέει την ομώνυμη πεδιάδα. Ο Σπερχειός κοντά στις πηγές του είναι ορμητικός χείμαρρος, που γίνεται στη συνέχεια αληθινός ποταμός με τους παραποτάμους του Ίναχο, Γοργοπόταμο (Δύρα), Μέλανα (Μαυρονέρι) και Ασωπό (Καρβουναριά), που κατέρχονται από την Οίτη. Η πλαγιά του Σπερχειού κλείνεται βόρεια από την Όθρη, που υψώνεται στα βορειοανατολικά σύνορα της Στερεάς με τη Θεσσαλία.

Η Οίτη ορθώνεται με τις πρώτες κορυφές της (Γρεβενό) απότομα πάνω από την χαμηλή πεδιάδα του Σπερχειού και απλώνεται στα νότια σχηματίζοντας με την ψηλότερη κορυφή της (Πύργος, 2.115 μ.) τα σύνορα των επαρχιών Παρνασσίδας και Φθιώτιδας.

Το Καλλίδρομο (1.372 μ.) και τα Λοκρικά Όρη χωρίζουν τη λεκάνη του Σπερχειού από τα καταβυθίσματα του Ανω Βοιωτικού Κηφισού και τα όρη Χλωμό (1.080 μ.) και Πτώο. Φράζουν από τα νοτιοανατολικά τη λεκάνη της Κωπαΐδας.

Τα Βαρδούσια (ή Κόραξ, 2.350 μ.) συνάπτονται δυτικά με το όρος Οξιά (1.926 μ.) και ανατολικά με την Οίτη και τη Γκίωνα. Η Γκίωνα (2.510 μ.) είναι το ψηλότερο βουνό της Στερεάς.

Στη Φωκίδα και την Παρνασσίδα υψώνεται ο Παρνασσός, ένα από τα ψηλότερα και ωραιότερα βουνά της Στερεάς. Από την κοιλάδα του Βοιωτικού Κηφισού ως την πεδιάδα της Αμφισσας και τον Κρυσσαίο κόλπο, ο Ανατολικός Παρνασσός με τις εννέα ψηλότερες κορυφές του (Λιάκουρα 2.557 μ., Γεροντόβραχο 2.367 μ. και τα άλλα υψώματα) ξεχωρίζει από τον χαμηλό Δυτικό Παρνασσό.

Ο Παρνασσός συνέχεια με τον αυχένα του Δίστομου με τον Ελικώνα, του οποίου η ψηλότερη κορυφή φτάνει τα 1.748 μ. Νότια του οροπεδίου των Λευκτρων βρίσκεται το βουνό Κορομπίλι (907 μ.) και ο Κιθαιρώνας (1.016 μ.), που συνεχίζεται με τα όρη Πατέρας και Γεράνεια.

Η Στερεά Ελλάδα βρέχεται στο βορειοδυτικό τμήμα της από τον Αμβρακικό κόλπο, δυτικά από το Ιόνιο Πέλαγος, νότια από τους κόλπους Πατραϊκό, Κορινθιακό και Σαρωνικό, ανατολικά από τον Ευβοϊκό και τον Μαλιακό Κόλπο.

Ο Αχελώος (ή Άσπρος ή Ασπροπόταμος) είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Στερεάς. Πηγάζει στα ηπειρωτικά όρη Λάκμον και Περιστέρι νότια και νοτιοδυτικά του Μετσόβου. Χύνεται στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου.

Ο Ταυρωπός ή Μέγδοβας είναι ο πιο ανατολικός και πιο σημαντικός από τους παραποτάμους του Αχελώου στην Αιτωλία. Το φράγμα του Μέγδοβα, ύψους 84 μ. και μήκους 220 μ., κατασκευάστηκε στην τοποθεσία Κακαβάκια, στα όρια Ευρυτανίας και Καρδίτσας.

Ο Μόρνος (ο αρχαίος Δάφνος ή Δαφνούς ή Ύλαιθος) είναι ο ποταμός της Φωκίδας. Πηγάζει στην Οίτη και χύνεται στον Κορινθιακό κόλπο, ανατολικά της Ναυπάκτου.

Ο Εύηνος ή Φειδάρης, μήκους 98 χλμ, πηγάζει στα Βαρδούσια και χύνεται στον Πατραϊκό κόλπο.

Ο Σπερχειός ή Αλαμάνα, μήκους 82 χλμ, είναι ο ποταμός της Φθιώτιδας. Πηγάζει από τον Τυμφρηστό και χύνεται στον Μαλιακό, όπου δημιουργεί προσχώσεις.

Άλλοι ποταμοί της Στερεάς είναι οι Βοιωτικός Κηφισός, Ασωπός, Μέλας (ή Μαυροπόταμος) και η Ωερόη ή ποτάμι της Λειβαδόστρας ή Στραβοπόταμο.

Η Τριχωνίδα, η Λυσιμαχία, η Αμβρακία, η Οζερός (ή Οζηρός ή Γαλίτσα), η Ξηνιάς και η Υλίκη (που ενισχύει την ύδρευση στην περιοχή της πρωτεύουσας) είναι η λίμνες της Στερεάς.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 4.8.2011)